

Паскаль Блез

Біографія

Блез Паскаль — французький письменник, філософ, математик і фізик, один із найвидатніших представників європейської культури XVII століття. Народився 19 червня 1623 року в місті Клермон-Ферран у родині Етьєна Паскаля, керівника податкового відомства й освіченого математика, та Антуанетти Бегон. Мати померла, коли Блезові було три роки, тому його вихованням і навчанням переважно займався батько.

Надзвичайні здібності Паскаля виявилися ще в дитинстві. Він самостійно зацікавився геометрією, а в підлітковому віці почав відвідувати наукові зустрічі, організовані математиком і філософом Мареном Мерсенном. У 1640 році було надруковано його першу наукову працю — "Дослід про конічні перерізи". Пізніше Паскаль створив механічну лічильну машину, досліджував атмосферний тиск і порожнечу, сформулював основний закон гідростатики, а в листуванні з П'єром Ферма заклав основи теорії ймовірностей.

Науковий спосіб мислення значно вплинув і на літературний стиль Паскаля. У своїй прозі він прагнув такої самої точності, послідовності й переконливості, як у математичному доведенні. Письменник умів стисло формулювати складні думки, будувати аргументацію від простого спостереження до широкого морального висновку та поєднувати логіку з емоційною силою. Його цікавили не лише абстрактні філософські питання, а й внутрішні суперечності людини — її велич і слабкість, здатність мислити й схильність обманювати саму себе.

У ніч із 23 на 24 листопада 1654 року Паскаль пережив сильне релігійне потрясіння, яке докорінно змінило його життя. Свої переживання він записав на невеликому аркуші пергаменту, що згодом отримав назву "Меморіал". Цей текст письменник зашив у підкладку одягу й зберігав при собі до смерті. Після цієї події Паскаль зблизився з релігійною громадою Пор-Рояля та дедалі більше зосереджувався на питаннях віри, моралі й природи людини.

У Пор-Роялі Паскаль працював над навчальними й філософськими текстами. Серед них — "Про математичний розум" і "Мистецтво переконувати". У цих працях він розмірковував про різні способи пізнання істини та про те, як слід будувати аргументацію. Паскаль розрізняв строгий геометричний метод і тонше, інтуїтивне розуміння людських почуттів та поведінки. Він вважав, що переконувати людину означає не лише доводити правильність певної думки, а й урахувати її внутрішній світ, досвід і схильності.

Одним із головних літературних творів Паскаля стали "Листи до провінціала" — серія з вісімнадцяти полемічних листів, опублікованих у 1656-1657 роках під псевдонімом Луї де Монтальт. Приводом для їх написання стала суперечка між прихильниками Пор-Рояля та єзуїтами. Спочатку Паскаль розглядав богословські

розбіжності, але поступово перейшов до критики моральної казуїстики — системи виправдань, за допомогою якої, на його думку, можна було формально дозволити майже будь-який учинок.

"Листи до провінціала" написані у формі живої розповіді людини, яка намагається розібратися в заплутаній суперечці. Паскаль використовував діалоги, іронію, сатиру, точні побутові спостереження й дотепні приклади. Завдяки цьому складна релігійна полеміка перетворилася на доступний і захопливий літературний твір. Автор критикував не окремих людей, а принципи, які, на його переконання, послаблювали особисту моральну відповідальність. Публікація листів спричинила великий скандал, а самому письменникові певний час доводилося переховуватися. Згодом твір був визнаний одним із визначних зразків французької сатиричної прози.

Найвідомішою книжкою Паскаля стали "Думки". Спочатку письменник планував створити велику систематичну працю — "Апологію християнської релігії", у якій хотів захистити віру й дослідити духовний стан сучасної людини. Від середини 1657 року він записував окремі міркування, плани, аргументи та художні образи на невеликих аркушах. Через тяжку хворобу завершити й упорядкувати задуману книжку Паскаль не зміг. Після його смерті збереглося близько тисячі фрагментів, які родичі та друзі розшифрували й видали 1670 року під назвою "Думки про релігію та інші предмети". Згодом за твором закріпилася скорочена назва "Думки".

Оскільки Паскаль не встиг визначити остаточну будову твору, різні видавці розташовували його записи в неоднаковому порядку. "Думки" залишилися незавершеною книжкою, але саме фрагментарність надала їм особливої виразності. Окремі уривки читаються як афоризми, сповіді, замальовки, логічні докази або короткі психологічні дослідження. У них Паскаль розглядав людину як істоту, що займає проміжне місце між величчю і нікчемністю: вона слабка перед природою, проте усвідомлює свою слабкість і здатна охопити Всесвіт думкою.

Важливими темами "Думок" стали самотність, страх смерті, людська марнославність, звичка, уява, розваги та прагнення втекти від роздумів про власне життя. Паскаль уважав, що люди часто шукають безперервних занять і розваг не через справжнє щастя, а через небажання залишатися наодинці із собою. Він досліджував, як самолюбство змушує людину приховувати власні недоліки, залежати від чужих оцінок і створювати прикрашений образ самої себе.

Одним із найвідоміших фрагментів книжки стало так зване "парі Паскаля". Письменник запропонував розглядати віру як життєвий вибір в умовах, коли існування Бога неможливо остаточно довести або спростувати самим розумом. Цей аргумент був побудований із використанням близької Паскалю логіки ймовірностей, але його значення виходило за межі математики: йшлося про відповідальність людини за вибір, від якого може залежати все її існування.

Паскаль не протиставляв розум і почуття як непримиренні сили. Він визнавав велич людського мислення, але водночас наголошував, що розум має межі й не здатний самотійно пояснити все, що стосується віри, любові та морального вибору. У

його прозі суворі логіка поєднується з особистою тривогою, ліризмом і співчуттям до людини. Саме ця єдність математика, психолога, мораліста й художника слова зробила "Думки" не лише релігійною апологією, а й одним із найважливіших творів європейської філософської літератури.

До письменницького доробку Паскаля належать також листи, молитви, наукові трактати, релігійні нотатки та незавершені праці. Навіть його наукові тексти вирізняються ясністю викладу й увагою до форми аргументації. "Листи до провінціала" утвердили Паскаля як майстра полемічної та сатиричної прози, а "Думки" — як одного з найглибших європейських моралістів. Його творчість істотно вплинула на розвиток французької прози, філософського есе й афористики.

Блез Паскаль упродовж більшої частини життя мав тяжкі проблеми зі здоров'ям. Попри постійний біль і виснаження, він продовжував працювати, записуючи думки навіть тоді, коли лікарі забороняли йому розумове навантаження. Письменник помер 19 серпня 1662 року в Парижі у віці 39 років. Його поховали в церкві Сент-Етьєн-дю-Мон.

Українською мовою "Думки" Паскаля виходили, зокрема, у перекладах Анатолія Перепаді та Олега Хоми. Через кілька століть після смерті автора його тексти продовжують привертати увагу не тільки як пам'ятки релігійної думки, а й як проникливі літературні дослідження людини — її страхів, самообману, гідності, відповідальності та здатності мислити.